

РОЛЯ МУЗЕЯ Ў РЕАЛІЗАЦЫІ ПОМНІКАВАГА ЗНАЧЭННЯ КНІГІ

Праблемы феномена кнігі прыцягваюць увагу як кнігазнаўцаў, так і культуролагаў, філосафаў, музеёлагаў. Кнігазнаўства – спецыяльная навука пра кнігу і кніжную справу – вывучае кнігу як твор друку. Культуралогія вывучае кнігу як феномен культуры. Музейалогія разглядае яе як адзін з відаў музейных прадметаў. У дадзеным даследаванні прыменены міждысцыплінарны падыход і комплекснае вывучэнне кнігі як помніка гісторыі і культуры. Сінтэз навуковых падыходаў дазволіў найбольш поўна асэнсаваць феномен кнігі, удакладніць паняцце “кніжны помнік”, а таксама ролю музея як сацыяльна-культурнага інстытута ў прапагандзе “культу кнігі” (Х.Л. Борхес).

Вызначэнне тэрміну “кніга” належыць да самых складаных тэарэтычных праблем кнігазнаўства. На сённяшні дзень не існуе адзінай абагульняючай і агульнапрызнанай дэфініцыі гэтага паняцця, што абумоўлена перш за ўсё складанасцю яе як грамадскай з’явы, шматграннасцю і шматаспектнасцю яе сацыяльных сувязей. Ахапіць і адлюстраваць ўсё гэта ў адным лаканічным вызначэнні – задача надзвычай складаная і пакуль што невыканальная.

Шэраг спецыялістаў увогуле выказваюцца пра немагчымасць даць адзінае, вычарпальнае вызначэнне кнігі. Французскі пісьменнік, літаратуразнаўца і кнігазнаўца Р. Эскарпі ў сваёй працы “Рэвалюцыя ў свеце кніг” пісаў пра тое, што кніга не ўкладваецца ў жорсткія рамкі вызначэнняў [27, с. 20]. Расійскі кнігазнавец А.І. Барсук адзначаў, што аналіз вызначэнняў кнігі прыводзіць да высновы пра шматаспектнасць, шматфункцыянальнасць і універсальнасць гэтага прадукта духоўнай і матэрыяльнай культуры, а таксама пра немагчымасць усеахопнага вызначэння кнігі [2, с. 11]. Расійскі кнігазнаўца Я.Л. Неміроўскі канстатаваў, што з вялікай колькасці дэфініцый паняцця

“кніга” ніводнае ў цяперашні час не можа быць прызнана як агульнапрынятае [20, с. 299].

Кнігу можна прадставіць, па-першае, як сістэму прадуктаў мыслення і дзейнасці, зафіксаваную на матэрыяльным носьбіце, у славеснай ці візуальнай форме. Тады да гэтага паняцця ў роўнай ступені можна аднесці гліняныя клінапісныя таблічкі, світкі, рукапісы, друкаваныя выданні, дыскеты, кампакт-дыскі (І.Я. Барэнбаум [1, с. 11], М.М. Куфаеў [16], Ю.В. Марэцін [19, с. 14], Я.Л. Неміроўскі [20, с. 299]). Па-другое, акцэнтуючы ўвагу на форме, можна мысліць кнігу як часткова славесны тэкст, зафіксаваны на паперы ў форме кодэкса (ЮНЕСКА [20, с. 299], Я.І. Шамурын [26, с. 119], С.В. Карпенка [13, с. 62]). Нарэшце, па-трэцяе, кнігу можна разглядаць як з’яву гістарычную. Канадскі культуролог Маршал Маклюэн даследаваў жыццё чалавека ў інфармацыйным грамадстве, у свеце, створаным навейшымі сродкамі масавай інфармацыі. Даследчык сцвярджаў, што вядучую ролю ў культуры адыгрываюць камунікацыйныя тэхналогіі. Панаванне ў гісторыі чалавецтва тых ці іншых сродкаў сувязі вызначае аблічча культуры [18]. Культуролог выдзяляў чатыры эпохі:

1. Эпоха дапісьмовага варварства.
2. Тысячагоддзе фанетычнага пісьма.
3. “Галактыка Гутэнберга” – пяць стагоддзяў кнігадрукавання.
4. “Галактыка Марконі” – сучасная электронная цывілізацыя.

Са з’яўленнем кожнага новага сродка камунікацыі паміж ім і старымі сродкамі разгараецца безупынная вайна. Адбываецца камунікацыйны выбух і ўзнікае новая “галактыка”. Гісторыя, па Маклюэну, – шэраг змяняючых адна другую “галактык”, якія доўгі час могуць, не разбураючыся, але змяняючы свае канфігурацыі, праходзіць адна скрозь другую.

Абапіраючыся на такое сцвярджанне, даследчык М.У. Рац прыходзіць да высновы, што ні клінапісная, ні электронная форма фіксацыі тэксту не адпавядаюць паняццю “кніга”: у соцыуме гэта да- і паслякніжная форма існавання і функцыянавання адпаведнага зместу [22, с. 87].

Еўрапейскае кнігадрукаванне з'яўляецца найважнейшай вехай цывілізацыі, яно значна паўплывала на грамадскі і культурны прагрэс. Кнігадрукаванне, пачатае ў Еўропе ў XV ст., пашырыла культурны дыялог і стала спосабам трансляцыі нацыянальных і духоўных каштоўнасцей, інтэгрвала народы Еўропы, а затым і кантыненты. У нашым даследаванні разглядаецца друкаваная кніга – гэта значыць кніга “галактыкі Гутэнберга”. Менавіта гэта форма захавання і перадачы інфармацыі вызначала характар еўрапейскай культуры да замены яе электронным носьбітам інфармацыі.

Даследчык В.В. Дабравольскі заўважае, што своеасабліваць нацыянальнай кніжнай культуры вызначаецца канкрэтнымі з'явамі, артэфактамі культуры, важнейшымі з якіх з'яўляюцца кніжныя помнікі [7]. Тэрмін “кніжны помнік” уведзены ў навуковы абарот не так даўно, з сярэдзіны 80-х гг. XX ст., хаця вытокі разумення кнігі як помніка былі закладзены яшчэ ў пачатку XX ст. расійскім філосафам Мікалаем Фёдаравічам Фёдаравым. Творчая спадчына М.Ф. Фёдарова дапамагае асэнсаваць сучасныя рэаліі кніжнай культуры. У артыкуле “Паважала ці пагарджала кнігай XIX стагоддзё?” М.Ф. Фёдараў пісаў: “Кніга як выяўленне слова, думкі і ведаў займае вышэйшае месца сярод помнікаў мінулага; павінна яна займаць яго і ў будучым...” [15, с. 7]. Музею філосаф адводзіў вядучую ролю ва “ўваскрашэнні” мінулага праз кніжныя помнікі [14, с. 149–156]. М.Ф. Фёдараў параўноўваў сховішча з магілаю, чытанне (ці даследаванне) – з вывадам з магілы, а выстаўку – з уваскрашэннем [24, с. 233–240]. “Музей, – пісаў філосаф, – ... павінен мець у аснове сваёй кнігу...” [23, с. 443].

Тэрмін “кніжны помнік” разглядаецца як від больш агульнага тэрміна “помнік”. Выдзяляюць помнікі прыроды і помнікі гісторыі і культуры [10]. Апошнія, у сваю чаргу, уключаюць дакументальныя помнікі, да якіх адносяцца пісьмовыя і графічныя дакументы, кінафотадакументы, рукапісы і архіўныя дакументы, запісы фальклору і музыкі, а таксама рэдкія друкаваныя выданні [11]. Кніжнымі помнікамі лічацца кнігі (рукапісныя і друкаваныя) або кніжныя калекцыі, якія валодаюць значнымі духоўнымі, эстэтычнымі ці дакументуючымі якасцямі, уяўля-

юць навуковую, гістарычную і культурную каштоўнасць, выдзяляюцца ў складзе сукупнага кніжнага фонду краіны і ахоўваюцца спецыяльным заканадаўствам [29, с. 15]. Тэрмін “кніжны помнік” выкарыстоўваецца як сінонім традыцыйных тэрмінаў “рэдкая кніга” і “каштоўная кніга” і, на думку шматлікіх даследчыкаў (К. Яцунок [29], А. Жаваранкава [12], І. Паздзеева [21] і інш.), з’яўляецца больш змястоўным і ставіць кнігу побач з іншымі відамі помнікаў гісторыі і культуры.

Кніга – гэта адна з разнавіднасцей матэрыяльнага існавання твору, створанага ў знакавай сістэме пісьменнасці, неразрыўнае адзінства тэкста і спосабу яго матэрыяльнага існавання – выдання. Сярод іншых помнікаў гісторыі і культуры кніга займае асобнае месца, таму што з’яўляецца вынікам творчасці пісьменніка ці навукоўца і дзейнасці па пераўтварэнні рукапісу ў выданне. Кніга як прадукт, створаны ў сферы матэрыяльнай вытворчасці, мае рэчавую форму, якая адрозніваецца своеасаблівасцю і індывідуальнасцю элементаў, характэрных для кожнага гістарычнага перыяду. Закладзеная ж у ёй духоўная частка ўплывае на чалавецтва, фарміруючы сукупныя веды, што даюць штуршок да новага вітка ў развіцці грамадскай свядомасці.

Кніга ўзнікае ў выніку кнігатворчай дзейнасці, гэта значыць дзейнасці па спецыфічным матэрыяльным увасабленні ўжо створанага твора, які складае асноўны, але не адзіны кампанент яе зместу. У матэрыяльнай структуры кнігі атрымоўвае адлюстраванне трансфармаваная праз кнігазнаўчую дзейнасць інфармацыя пра ўмовы ўзнікнення выдання, а таксама эканамічнае, тэхнічнае развіццё грамадства, яго сацыяльную структуру, грамадска-палітычнае, навуковае, мастацкае мысленне (у яго калектыўным і індывідуальным праяўленні). Увесь гэты комплекс інфармацыі ў спалучэнні з матэрыялізаваным у кнігу твораў складае яе змест. Змястоўная характарыстыка кнігі вызначаецца яшчэ і ўмовамі яе гістарычнага бытавання [28]. Такім чынам, кнізе як матэрыяльнаму прадмету ўласцівы комплексны характар. Можам вызначаць “кнігу” як дыялектычнае адзінства сацыяльнай інфармацыі, семіятычнай і матэрыяльнай форм яе прадстаўлення [6].

Каштоўнасая характарыстыка кніжнага помніка абумоўлена спалучэннем каштоўнасці твора і каштоўнасці выдання і не можа вызначацца толькі значнасцю апублікаванага твора, таму што стварэнне твора – гэта яшчэ не кнігазнаўчая дзейнасць. У той жа час, матэрыяльная частка выдання можа самастойна вызначыць каштоўнасць кніжнага помніка, таму што з’яўляецца вынікам кнігастваральнай дзейнасці. Фармальным праяўленнем каштоўнасці могуць быць якасныя характарыстыкі як самага высокага, так і дастаткова нізкага ўзроўню [28]. Напрыклад, да кніжных помнікаў адносяцца як найлепшыя ўзоры паліграфічнага мастацтва, так і вельмі сціпла надрукаваныя выданні, якія адносяцца да таго ці іншага перыяду вялікай гістарычнай значнасці.

У музеі кніга паўстае перш за ўсё як своеасаблівы матэрыяльны прадмет, каштоўнасць якога часам не звязана з тэкстам. Каштоўнымі могуць стаць выданні як выдатныя ў гісторыка-культурных адносінах, так і звычайныя, пасрэдныя творы розных відаў літаратуры. Якасць апублікаванага твора адыгрывае важную ролю ў фарміраванні каштоўнасці кнігі, аднак ніколі не вызначае яе па-за асаблівасцямі матэрыяльнага ўваблення выдання ці яго характарыстык, набытых у працэсе бытавання. Напрыклад, каштоўнай кніга можа быць сваім пераплётам як узорам дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва, мець мемарыяльную каштоўнасць па прыналежнасці да значнай асобы і пры гэтым змяшчаць нічым не асаблівую змястоўную частку.

Значнасць каштоўных набываюць толькі тыя кнігі, своеасаблівасць якіх абумоўлена выдатнымі ў гісторыка-культурных адносінах ці неардынарнымі абставінамі стварэння або ўмовамі бытавання. Калі ў кнізе апублікаваны выдатны твор, яна становіцца каштоўнай пры неардынарных абставінах стварэння ці ўмовах бытавання, напрыклад, першыя выданні класічных твораў, падрыхтаваныя да друку аўтарамі, канфіскаваныя ці забароненыя выданні. Аднак тыя ж неардынарныя абставіны стварэння і ўмовы бытавання не вызначаюць каштоўнасці кнігі, у якой апублікаваны твор звычайнага характару, напрыклад, факт першага выдання ў адносінах да звычайнага

твора. Калі абставіны стварэння ці ўмовы бытавання выдання маюць адметнае гісторыка-культурнае значэнне, яно становіцца каштоўным незалежна ад таго, які твор у ім надрукаваны. Так, значнасць каштоўных маюць кнігі, у якіх змяшчаюцца як класічныя, так і малавядомыя творы (але якія ілюстраваны вядомымі мастакамі), асобнікі, што належалі бібліятэкам вядомых пісьменнікаў, навукоўцаў і г.д. Нават класічнае выданне, звычайнае па абставінах стварэння і ўмовах бытавання, не набывае значэння каштоўнай кнігі (напрыклад, шматлікія сучасныя перавыданні класікі) [28].

У сусветнай кніжнасці большую частку кніг складае паліграфічная прадукцыя, больш таго, нормай існавання кнігі ў паслягутэнбергаўскую эпоху сталі тыражыраваныя выданні, наяўнасць шматлікіх раўнацэнных копій. У сітуацыі, калі ўзрастаючыя аб'ёмы інфармацыі прыходзяць у супярэчнасць з абмежаванымі магчымасцямі чалавека ўспрымаць яе, музейныя і іншыя сацыяльна-культурныя інстытуты выконваюць ролю не толькі праваднікоў, але і інфармацыйных фільтраў. У выніку тэндэнцыі накаплення кніжнага масіву і яго росту з неверагоднай хуткасцю перад музеймі ўстае шэраг праблем, сярод якіх – праблема адбору. Нацыянальныя бібліятэкі розных краін імкнуцца да збору і захавання ўсяго кніжнага рэпертуару і адбіраюць у свае фонды па некалькі асобнікаў з кожнага тыражу кнігі як выніка нацыянальнай паліграфічнай дзейнасці. Музей пастаўлены перад праблемай вызначэння крытэрыяў адбору кніг для музейнага збору. Ужо ў пачатку ХХ ст. гэта праблема была актуальнай. М. Фёдараў пісаў пра тое, што музей прысвойвае сабе “права суддзі і прывілегію ведаў ісціны і па свайму праізволю адным дае бяссмерце, а іншых пазбаўляе яго” [25].

Да агульных крытэрыяў адбору прадметаў музейнага значэння ў склад музейнага фонду аднесены: інфармацыйнасць, экспрэсіўнасць, рэпрэзентатыўнасць, профільнасць і захаванасць прадмета. Існуюць прыватныя крытэрыі, якія прымяняюцца пры адборы канкрэтных тыпаў прадметаў [17].

Пры фармуліроўцы прынцыпаў выдзялення кніжных помнікаў і ўключэння іх у фонд музей павінен улічваць:

1. Мэты, задачы і профіль камплектавання музея.

2. Гісторыка-культурныя асаблівасці і значнасць усяго накладу, таму што помнікам гісторыі і культуры могуць быць усе асобнікі, што выйшлі ў свет і захаваліся.

3. Гістарычную значнасць дадзенага экзэмпляра выдання. Усякая індывідуалізацыя асобніка выводзіць кнігу за межы “нармальнага” кніжнага шэрага, ператварае з серыйнага, ананімнага прадмета ва унікальны. Індывідуальныя якасці асобніка (асаблівасць паперы і пераплёту, наяўнасць дадатковых ілюстрацый і г.д.) ці набытыя (рукапісныя паметы і заўвагі, унікальны дэкор, наяўнасць аўтографа, экслібрыса, рэдкасць, выкліканая стыхійнымі ці сацыяльнымі бедствамі, і г.д.) ператвараюць яго ў кніжны помнік.

4. Характар комплексу кніг, які надае гістарычную значнасць кожнаму асобніку. Экзэмпляры друкаванай прадукцыі могуць уваходзіць у створаны гістарычны комплекс, напрыклад, бібліятэку ўстановы, навукоўца, бібліяфіла, і ацэньвацца як помнік толькі ў межах гэтага комплексу [21, с. 20–21].

Музейны прадмет можна адначасова разглядаць у якасці помніка: як матэрыяльны вынік чалавечай дзейнасці, што стаў аб'ектам цэнаснага ўспрыняцця і быў уключаны пасля навуковай апрацоўкі ў склад музейнага збору, ён не толькі адлюстроўвае гісторыю і культуру свайго часу, але і выкарыстоўваецца як крыніца ведаў і эмацыянальнага ўздзеяння, як сродак адукацыі і выхавання [9]. Тут мы кажам пра пэўнае супадзенне паняццяў “помнік” і “музейны прадмет”. Само ўключэнне кнігі ў склад музейнага збору з'яўляецца як бы залогам набыцця ёю ў далейшым статуса помніка. Музей у адносінах да мінулай і сучаснай культуры выконвае каштоўна-выбарчую функцыю, і ўключэнне кнігі ў сістэму музейнай дзейнасці неабходна разглядаць як яго якасную адзнаку, як прыкмету дасягнення статуса асаблівай культурнай каштоўнасці. М.Ф. Фёдараў бачыў музей як “ужо асэнсаваны збор помнікаў мінулага і сучаснага...” [15, с. 13].

Расійскія даследчыкі М. Гнядоўскі і В. Дукельскі раскрываюць сутнасць камунікатыўнага падыходу ў музейялогіі і сцвярджаюць, што калі музейны прадмет не праяўляе сябе ў экспазіцыі, не даступны наведвальнікам музея і не ўспрыняты ім,

значыць ён не ператвараецца ў музейны экспанат, не становіцца фактам культуры [4]. Увядзенне музейнага прадмета ў экспазіцыю адыгрывае галоўную ролю ў ажыццяўленні музейнай камунікацыі і раскрыцці прадмета як помніка гісторыі і культуры [9].

Для экспанавання ажыццяўляецца старанны адбор кніг як крыніц інфармацыі, дадатковае мэтанакіраванае вывучэнне іх з пункту гледжання атрактыўнасці і экспрэсіўнасці, вызначэння іх месца ў экспазіцыі і характару мастацкага афармлення. У выніку кніга – музейны прадмет з крыніцы ведаў ператвараецца ў элемент экспазіцыі, які актыўна ўздзейнічае на наведвальніка, перадае веды і выклікае эмоцыі.

Візуальнасць у перадачы інфармацыі і выкарыстанні экспанатаў адыгрывае вядучую ролю. Істотным з'яўляецца непасрэдны кантакт наведвальніка з аўтэнтычнымі прадметамі і магчымасць аўтопсіі (асабістага назірання), калі перажыванні чалавека становяцца важным момантам у пазнавальным працэсе. Экспазіцыя з'яўляецца месцам, дзе гэты непасрэдны кантакт можа быць найлепш рэалізаваны, а набор тэхнічных сродкаў гарантуе аптымальныя ўмовы аўтопсіі экспаната [31, с. 364]. Калі для бібліятэкі кніга – інструмент навуковага пазнання праз яе тэкставую частку, то дзейнасць музея нельга зводзіць толькі да пазнання, паведамлення навукова абгрунтаванай інфармацыі. Адносіны да музейных экспанатаў у наведвальніка маюць не толькі інтэлектуальны, але і эмацыянальны характар [5].

Польскі даследчык Ежы Сьвяцімскі выдзяляе наступныя дзве функцыі экспаната:

1. Функцыя прэзентацыі – калі экспанат мае задачу паказаць тое, што ўласна ён з сябе ўяўляе, у сабе ўтрымлівае.

2. Функцыя рэпрэзентацыі (рэпрэзентацыя чагосьці праз экспанат) – калі экспанат прадстаўляе інфармацыю, што не датычыцца непасрэдна яго самога.

Абедзве функцыі могуць выступаць злучна. У такіх выпадках экспанат адначасова паказвае на сябе самога, з'яўляецца носьбітам зместу, эстэтычных якасцей і г.д., што датычацца яго ў дакладнай экспазіцыйнай сітуацыі, і адначасова ўтварае тое, што не датычыцца непасрэдна яго [30, с. 114–115].

Кніга як музейны экспанат можа быць крыніцай ведаў і эстэтычных якасцей пра сябе саму, а таксама адначасова прадстаўляць інфармацыю пра іншыя прадметы, падзеі, працэсы і з’явы:

– расказаць пра свой першасны выгляд, які зменены часам, фізічнымі пашкоджаннямі або падчас рэстаўрацыі. Іншы раз частка кнігі рэстаўрыруецца, а частка наўмысна пакідаецца ў некранутым выглядзе (праходзіць толькі кансервацыю), каб наглядна паказаць эвалюцыю фізічнага захавання кнігі;

– прадставіць інфармацыю пра іншыя прадметы, якія ў экспазіцыі не прысутнічаюць, напрыклад, пра наборныя шрыфты, матэрыялы для пераплёту і вокладкі, паперу, ілюстрацыі, тэхніку вырабу і друку і інш.;

– даць уяўленне пра пэўныя працэсы, напрыклад, тэхналогію вырабу розных элементаў кнігі, працэсы развіцця кнігадрукавання і інш.;

– расказаць пра гістарычны лёс кнігі, яе ўладальнікаў, а таксама пра эканамічныя, сацыяльныя, палітычныя і культурныя падзеі розных гістарычных перыядаў.

Часам можна казаць пра набыццё ў музеі статуса “помнік” кнігамі, аб’ектыўныя якасці якіх, здавалася б, не даюць для гэтага падстаў. М.Ф. Фёдараў пісаў пра тое, што “музей і новым кнігам можа надаваць толькі гістарычнае значэнне” [25, с. 379–380]. Для кнігі гэта праяўляецца найбольш яскрава, чым для іншых відаў музейных прадметаў, таму што ёй уласціва шматтыражнасць і наяўнасць копій. Музей уключае сучасныя кніжныя прадметы пасля каштоўнага адбору, прызнаныя найбольш рэпрэзентатыўнымі, што адлюстроўваюць характэрныя рысы сацыяльнага развіцця і культуры нашага часу. Часта кнігі, якія не адносіліся да катэгорыі помнікаў гісторыі і культуры ў асяроддзі свайго бытавання, у музеі набываюць функцыю помнікаў.

Праілюструем гэта на некалькіх практычных прыкладах:

1. Да катэгорыі каштоўных выданняў адносяць у тым ліку выданні незвычайных фарматаў і форм. У фонд аддзела рукапісаў, рэдкіх кніг і старадрукаў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі (НББ) уключаюцца сучасныя кнігі-цацкі, арыгінальныя

сваім ідэйным і мастацкім рашэннем. Ва ўмовах жа свайго бытавання такая кніга выконвае ролю цацкі і не з'яўляецца помнікам. У фондзе НББ ствараецца калекцыя кніг-цацак нашага часу, што праз экспазіцыю адлюструе сучасны погляд на кнігу, асабліва сці мастацкіх і тэхнічных рашэнняў у яе стварэнні.

2. Пры арганізацыі выстаўкі, прысвечанай Алесю Адамовічу, у экспазіцыю Музея гісторыі беларускай літаратуры была ўведзена нядаўна выдадзеная яго кніга "Vixi" (Мн., 2002), якую можна было набыць на прэзентацыі. Аднак толькі адзін асобнік з агульнага накладу, які ўвайшоў у фонд музея і прадстаўлены ў экспазіцыі, набыў асаблівае значэнне.

На кожнай ступені музейнага выкарыстання не толькі пашыраюцца нашы ўяўленні пра прадмет, але і ён сам набывае большую значнасць за кошт уключэння ў сучасную культуру. Экспазіцыя ў гэтай сувязі выступае і як рэтраспектыўны комплексны помнік гістарычнай эпохі, і як новы факт сучаснай культуры. Музейныя прадметы ў экспазіцыі звязаны паміж сабой падвойнай сувязцю: праз мінулае бытаванне (у межах адзінага сацыякультурнага асяроддзя) і сучаснае функцыянаванне, што дазваляе выявіць неўтылітарныя якасці і культурны змест прадмета [8]. Праз каштоўнаснае ўсведамленне кніга ўключаецца ў сучасныя культурныя працэсы і ўзбагачае свой змест. Калі навуковая апрацоўка ў фондах накіравана ў першую чаргу на сам прадмет, то экспазіцыя заклікана, з аднаго боку, узнавіць страчаныя выданнем сувязі ўнутры мінулай гістарычнай рэчаіснасці, а з другога – сфарміраваць новыя сувязі кнігі з сучаснай культурай.

ЛІТАРАТУРА

1. Баренбаум И.Е. К вопросу об универсальности понятия «книга» // Книга: Исслед. и матер.. 1977. Сб. 34. С. 5–13.
2. Барсук А.И. К определению понятия «книга» // Издательское дело. Книговедение. 1970. № 6. С. 11.
3. Гнедовский М.Б. Музейная коммуникация и ритуал // Некоторые проблемы исследований современной культуры: Сб. науч. тр. / М-во культуры СССР, НИИ культуры. М.: НИИК, 1987 (1988). С. 35–43.

4. **Гнедовский М.Б., Дукельский В.Ю.** Музейная коммуникация как предмет музееведческого исследования // Музейное дело: музей — культура — общество: Сб. науч. тр. / Музей революции; Сост. М.Б. Гнедовский, О.Л. Климашевская. М., 1992. С. 7–19.
5. **Гнедовский М., Коник М.** Нужны новые подходы // Сов. музей. 1988. № 5. С. 20–26.
6. **Гречихин А.А.** Типологическая модель русской книги на начальном этапе ее развития // Проблемы рукописной и печатной книги: Сб. ст.; Ред. кол.: А.А. Сидоров (пред.) и др. М.: Наука, 1976. С. 25–38.
7. **Добровольский В.В.** «Книжная культура» как научная категория // Книга и мировая цивилизация: Материалы Одиннадцатой Международ. науч. конф. по проблемам книговедения, Москва, 20–21 апр. 2004 г.: В 4 т. / Сост.: В.И. Васильев и др. М.: Наука, 2004. Т. 1 С. 47–49.
8. **Дукельский В.Ю.** Музейные коллекции и предметный мир культуры // Некоторые проблемы исследований современной культуры: Сб. науч. тр. / НИИ культуры. М., 1987. С. 26–34.
9. **Дукельский В.Ю.** Памятники истории и культуры в системе музейной деятельности // Памятниковедение. Теория, методология, практика: Сб. науч. тр. / НИИ культуры; Ред.-сост. П.В. Боярский. М., 1986. С. 98–107.
10. **Дьячков А.Н.** Памятник // Российская музейная энциклопедия: В 2 т. М., 2001. Т. 2. С. 73–74.
11. **Дьячков А.Н.** Памятники истории и культуры // Российская музейная энциклопедия: В 2 т. М., 2001. Т. 2. С. 75.
12. **Жаворонкова Е.Ю.** Редкая, ценная или книжный памятник? (Проблемы терминологии) // Книга: Исслед. и матер. 1995. Сб. 70. С. 82–98.
13. **Карпенко С.В.** К определению понятия «книга» // Книга и мировая цивилизация. М., 2004. Т. 1. С. 60–62.
14. **Коваль Л.М.** Идеи музея в философии Н.Ф. Федорова // Визуальная пропаганда книжных памятников: Сб. науч. тр. / Гос. б-ка СССР им. В.И. Ленина. М., 1989. С. 149–156.
15. **Кожевников В.А.** Николай Федорович Федоров: Опыт изложения его учения по изданным и неизданным произведениям, переписке и личным беседам. М., 1908. Ч. 1. 320 с.
16. **Куфаев М.Н.** Избранное: Труды по книговедению и библиографоведению. М.: Книга, 1981. 224 с. (Тр. отеч. книговедов).
17. **Кучеренко М.Е.** Музейный фонд: проблемы комплектования и обработки // Музей и современность: Сб. науч. тр. / Центр. Музей революции СССР. М., 1986. С. 85–89.

18. **Маклюэн М.** Прошлобудущее книги // Курьер ЮНЕСКО. 1972. № 1. С. 16–18.

19. **Маретин Ю.В.** Прошлое и будущее книги: Ист. веки развития книги // Книга и время: Сб. ст. М.: Книга, 1980. С. 11–39. С. 14.

20. **Немировский Е.Л.** Книга // Книга: Энциклопедия. М., 1999. С. 299–303.

21. **Поздеева И.В.** Принципы выделения книг – памятников истории и культуры // Редкие книги и рукописи. Изучение и описание: (Материалы Всесоюз. науч.-метод. совещ. зав. отд. ред. кн. и рукоп. б-к вузов. Ленинград, 24–25 янв. 1989 г.). Л., 1991. С. 20–28.

22. **Рац М.В.** Книга в “информационном обществе”: о чем речь? Взгляд методолога // Общество и книга: От Гутенберга до Интернета. М.: Традиция, 2001. С. 95–110.

23. **Федоров Н.Ф.** Выставка 1889 года // Федоров Н.Ф. Собрание сочинений: В 4 т. / Сост., подг. текста и коммент. А.Г.Гачевой, С.Г.Семеновы. М.: Прогресс, 1995. Т. 1. С. 442 – 463

24. **Федоров Н.Ф.** Долг авторский и право музея-библиотеки // Федоров Н.Ф. Собрание сочинений: В 4 т. / Сост., подг. текста и коммент. А.Г. Гачевой, при участии С.Г. Семеновы. М.: Фонд «Традиция», 1997. Т. 3. С. 233–240.

25. **Федоров Н.Ф.** Музей, его смысл и назначение // Федоров Н.Ф. Собрание сочинений: В 4 т. / Сост., подг. текста и коммент. А.Г. Гачевой, С.Г. Семеновы. М.: Прогресс, 1995. Т. 2. С. 379–380.

26. **Шамурин Е.И.** Словарь книговедческих терминов: Для библиотекарей, библиографов, работников печати и книжной торговли. М.: Сов. Россия, 1958. 340 с.

27. **Эскарпи Р.** Революция в мире книг. М.: Книга, 1972. 128 с.

28. **Яцунок Е.И.** О содержании понятия “ценная книга” применительно к издательской продукции XIX-XX вв. // Книга и социальный прогресс: Сб. ст. М.: Наука, 1986. С. 115–121.

29. **Яцунок Е.И.** Сохраним книгу как памятник истории и культуры // Мир библиографии. 2000. № 1. С. 16–23.

30. **Świecimski J.** Ekspozycja a przedmiot muzealny. Propozycja nowego rozumienia pojęcia ekspozycji muzealnej // Opuscula Musealia / Red. S. Waltosia. Warszawa; Kraków: PWN, 1987 (Zeszyty Nauk. UJ. 848). S. 99–117; 114–115.

31. **Świecimski J.** Ekspozycja muzealna jako przedmiot poznania i działania twórczego // Rocznik historii sztuki. 1984. Т. 14. S. 351–374, 364.